

ТАЛЕНАВІТЫ ГІСТОРЫК БЕЛАРУСІ

Прайшлі два гады з таго дня, як 17 траўня 1999 г. імгненна і заўчасна абарвалася жыццё беларускага гісторыка Міхася Восіпавіча Біча. Яго імя добра вядомае не толькі вузкаму колу спецыялістаў, але і шырокай грамадскасці ў Беларусі і далёка за яе межамі.

Міхась Восіпавіч Біч нарадзіўся 27 траўня 1937 г. у працавітай і паважанай сялянскай сям’і Восіпа Пятровіча і Ганны Антонаўны Бічоў у вёсцы Мілявічы Мастоўскага раёна Гарадзенскай вобласці. Пасля паспяховага заканчэння Дзярэчынскай сярэдняй школы, якая знаходзілася за тры кіламетры ад роднай вёскі, паўстала пытанне пра далейшую адукацыю. Праблемы выбару жыццёвага шляху на гэты момант ужо не існавала. Даўно было вырашана звязаць свой лёс з вывучэннем гісторыі роднай Беларусі. Тым больш, што яшчэ ў школьныя гады будучы вучоны заўважыў, што ў праграме амаль адсутнічаюць матэрыялы па гісторыі Беларусі.

Апроч таго, ужо генетычна ён атрымаў любоў да ведаў і асабліва да гісторыі. Справа ў тым, што ягоны бацька Восіп Пятровіч меў дапытлівы розум, цікавіўся мінулымі і сучаснымі падзеямі. Калі каму-небудзь з аднавяскоўцаў трэба было вырашыць няпростое жыццёвае пытанне або напісаць важную заяву ў высокую інстанцыю, звычайна ішлі за дапамогай да яго. Абмеркаванне і вырашэнне гэтых пытанняў часта адбывалася ў прысутнасці маленькага сына Восіпа Пятровіча. А калі хлопчык стаў падрастаць, то дапамагаў бацьку не толькі ў гаспадарцы, але і ў вырашэнні складаных для аднавяскоўцаў пытанняў. У далейшым, набываючы веды і вопыт, ён заўсёды меў уласнае меркаванне і ўмеў яго адстойваць ў спрэчках. З цягам часу складаных абмеркаванняў становілася ўсё больш і больш. У размовах з бацькам хлопец вучыўся збіраць, аналізаваць і параўноўваць факты, на іх падставе рабіць высновы. Разам з тым і Восіп Пятровіч шмат чаму навучыўся ад сына, бо гэтыя абмеркаванні доўжыліся да таго часу, пакуль бацька быў жывы. Пра ўзровень ягоных ведаў сведчыць той факт, што Восіп Пятровіч да апошняга часу мог падтрымаць размову з сынам на кожную важную тэму і нават у тыя гады, калі сын ужо меў высокія вучоныя ступені.

Восіп Пятровіч першы падтрымаў сына, калі той выказаў жаданне працягваць вучобу далей. Дарэчы, усе яго чацвёрта дзяцей атрымалі вышэйшую адукацыю. Імкненне старэйшага сына было добрым прыкладам для двух ягоных сячцёр і брата.

У 1953 г. шаснаццацігадовы Міхась Біч вытрымаў вялікі конкурс (восем чалавек на адно месца) і паступіў на гістарычны факультэт Беларускага дзяржаў-

нага універсітэта. Ён стаў студэнтам нягледзячы на тое, што большасць абітурыентаў мела значна лепшыя шанцы. Яны былі не толькі старэйшымі па ўзросце, але мелі больш спрыяльныя ўмовы для навучання, бо вучыліся ў гарадскіх школах. Аднак дзякуючы сваёй сабранасці, арганізаванасці, настойлівасці ў дасягненні мэты ўсе цяжкасці былі пераадоленыя, і малады хлопец здолеў здзейсніць заповітную мару. На нашым курсе (мы вучыліся разам у адной групе) пераважалі студэнты больш сталага ўзросту, а некаторыя з іх нават удзельнічалі ў Вялікай Айчыннай вайне. Яны сталі студэнтамі ў званнях падпалкоўнікаў і палкоўнікаў. Аднак здольнасці Міхася Восіпавіча, яго добрыя чалавечыя якасці, прага да ведаў, уменне пераадольваць цяжкасці былі адразу ж заўважаныя не толькі аднакурснікамі і сябрамі, але і выкладчыкамі. Яго паважалі не толькі студэнты, блізкія яму па ўзросце, але і ўдзельнікі вайны, якія ў адрозненні ад нас – учораўшніх вучняў – шмат што пабачылі і перажылі. Міхася Біча не толькі любілі і паважалі, але і ганарыліся тым, што з'яўляюцца яго аднакашнікамі. Так было і так ёсць ужо на працягу сарака васьмі гадоў.

Яшчэ ў студэнцкія гады Міхась Восіпавіч вызначыў і акрэсліў сваю навуковую тэматыку. Уся яго ўвага была накіравана да гісторыі Беларусі другой паловы 19 – пачатку 20 ст. Нездарма яго дыпломная работа была прысвечаная гэтаму гістарычнаму перыяду. На пятым курсе ён з незвычайным поспехам абараніў дыпломную работу на тэму “К вопросу об экономическом развитии Белоруссии во второй половине 19 – начале 20 вв.”, якая была выкананая з выкарыстаннем архіўных крыніцаў.

У 1958 г. Міхась Біч атрымаў дыплом з адзнакай і паехаў працаваць настаўнікам у сельскія школы, спачатку Пастаўскага, а потым Мастоўскага раёнаў. Усё як быццам бы складвалася добра, але яму быў наканаваны іншы лёс. Ён адчуваў заклік да навуковай працы, а за гады вучобы набыў уменне працаваць з першакрыніцамі. Яго найбольш турбавала адсутнасць магчымасці працягваць вывучэнне гісторыі Беларусі. Без гэтага ён не ўяўляў свайго жыцця. Менавіта таму маладым настаўнікам было прынятае рашэнне паступаць у аспірантуру на гістарычны факультэт Менскага педінстытута. Але ўсе змяніў яго вялікасць выпадак.

Аднойчы пры выпадковай сустрэчы ён падзяліўся гэтай думкай са мной. Я адобрыла ў асноўным рашэнне, але параіла яму зрабіць выбар паміж гістарычным факультэтам універсітэту і Інстытутам гісторыі АН БССР, дзе працавала ўжо два гады. Сітуацыю на гістарычным факультэце універсітэту мы яшчэ не паспелі забыць, бо прайшлі толькі два гады пасля заканчэння, а пра структуру, навуковыя кадры і магчымасці паступлення ў аспірантуру Інстытута гісторыі я распавяла як мага падрабязней. Педагагічны інстытут быў для мяне малазнаёмай установай. Тое ж можна сказаць і пра Міхася Восіпавіча, бо ўжо падчас размовы ён цвёрда вырашыў паступаць у акадэмічны Інстытут гісторыі. На ўступных экзаменах трошкі не пашанцавала. Не хапіла аднаго бала. Але ягоны рэферат і адказы на экзаменах па спецыяльнасці былі настолькі бездакорнымі, што ўразілі тагачаснага загадчы-

ка сектара гісторыі Беларусі эпохі капіталізму прафесара Канстанціна Іванавіча Шабуню. Таму ён адразу пасля таго, як даведаўся, што Міхась Восіпавіч не прайшоў па конкурсу, падышоў да мяне і паабяцаў, што пры першай магчымасці возьме яго на працу ў свой сектар. Так і адбылося. Як прыемна зараз, праз сорак гадоў з удзячнасцю ўспомінь шануюнага Канстанціна Іванавіча, які заўважыў малады талент. Пры падборы супрацоўнікаў у свой сектар ён кіраваўся толькі адным – здольнасцямі чалавека да навуковай працы. Менавіта дзякуючы такому падыходу ў сектары працаваў высокапрафесійны, зладжаны і працавіты калектыў даследчыкаў. Міхась Біч адразу арганічна ўліўся ў яго і актыўна ўключыўся ў работу. Няма сумненняў, што Міхась Восіпавіч ніколі б не спыніўся ў сваіх памкненнях займацца навукай, але хто ведае, як бы склаўся яго навуковы лёс, калі б ён выбраў іншы шлях, на якім не аказалася б Канстанціна Іванавіча! А тут усё было спрыяльна і ясна.

Міхась быў залічаны на пасаду малодшага навуковага супрацоўніка і з вялікім жаданнем і стараннасцю ўзяўся за распрацоўку тэмы “Грамадска-палітычны рух у Беларусі ў 1900 – 1917 г.” Тэма вельмі рознапланавая, складаная і на той час амаль не даследаваная.

Над гэтай тэмай Міхасю Восіпавічу давялося працаваць на працягу ўсяго свайго творчага жыцця. Тым не менш, паводле яго асабістага прызнання “яна далёка не завершаная і на сённяшні дзень”. І гэта пры тым, што яе распрацоўваў такі даследчык, які мог самастойна і творча вырашыць самыя складаныя пытанні беларускай гісторыі. Ён заўсёды ставіў перад сабой вельмі высокую планку і пераадольваў яе. І толькі з вышыні свайго ведання тэмы здолеў убачыць, што і колькі яшчэ трэба зрабіць.

Ён акрэсліў кірунак сваіх даследаванняў – гісторыя рабочага і сацыял-дэмакратычнага руху ў другой палове 19 – пачатку 20 ст. Шмат і паспяхова працаваў па збору матэрыялаў у архівах і бібліятэках не толькі Беларусі, але таксама ў Маскве, Ленінградзе, Кіеве, Вільні. Сабраныя матэрыялы трэба было апрацаваць, абагульніць і на іх падставе зрабіць адпаведныя высновы. Ён рабіў іх згодна атрыманага фактычнага матэрыялу, нават калі яны не супадалі з агульнапрынятымі. У такіх выпадках Міхась Восіпавіч знаходзіў іншыя сродкі і спосабы, каб пераправярць атрыманыя факты. І калі быў упэўнены, што яны адпавядаюць гістарычнай рэчаіснасці, смела выказваў іх не толькі ў вуснай, але і ў пісьмовай форме, у тым ліку на рэгіянальных і міжнародных навуковых нарадах і канферэнцыях. Ён быў прызнаным аўтарытэтам па сваёй праблематыцы не толькі ў Беларусі, але і далёка за яе межамі.

У 1970 г. Міхась Восіпавіч паспяхова абараніў кандыдацкую дысертцыю на тэму: “Развитие социал-демократического движения в Белоруссии в 1883 – 1903 г.”, у якой грунтоўна даследаваў шэраг важных і раней не распрацаваных пытанняў. У 1973 г. яна была выдадзена асобнай манаграфіяй. У 1971 г. М.В.Біч быў абраны на пасаду старшага навуковага супрацоўніка.

Кола навуковых інтарэсаў даследчыка было надзвычай шырокім. Пасля публікацыі манаграфіі ён амаль дзесяцігоддзе вывучаў рабочы рух у Беларусі ў 1861 – 1907 г. У 1984 г. у выніку даследаванняў з’явілася манаграфія “Рабочее движение в Белоруссии в 1861 – 1904 г.”, якая была абароненая як доктарская дысертацыя. У гэтай працы рабочы рух Беларусі атрымаў якасна новае асвятленне. Аўтар упершыню на шырокай базе крыніц раскрыў працэс станаўлення і развіцця не толькі рабочага класа, але і буржуазіі Беларусі ў другой палове 19 – пачатку 20 ст. Міхась Восіпавіч прапанаваў новую арыгінальную методыку статыстычнага аналізу рабочага руху па асноўных формах барацьбы. Разам з вывучэннем рабочага класа і буржуазіі ён даследаваў дзейнасць буржуазных і дробнабуржуазных партый і групак, а таксама народніцкі рух, перыядычны друк Беларусі і праблемы нацыянальнага Адраджэння пачатку 20 ст.

3 ліпеня 1983 г. Міхась Восіпавіч з’яўляўся загадчыкам сектара гісторыі Беларусі перыяду капіталізму. Потым сектар змяніў сваю назву і быў пераўтвораны ў аддзел гісторыі Беларусі канца 18 – пачатку 20 ст. М.В.Біч атрымаў ступень доктара гістарычных навук і да канца жыцця паспяхова ўзначальваў названы аддзел. Праўда, з 1989 г. ён кіраваў аддзелам на грамадскіх пачатках, бо быў абраны намеснікам дырэктара Інстытута гісторыі АН БССР па навуковай рабоце. Гэтая пасада, таксама як і пасада загадчыка аддзела была вельмі адказнай і патрабавала шмат часу, якога ў Міхаіся Восіпавіча катастрофічна не хапала. Адначасова ён быў намеснікам старшыні вучонага Савета па абароне кандыдацкіх і доктарскіх дысертацый, створаным пры Інстытуце гісторыі Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі, сябрам такога ж Савета па абароне пры Дзяржпедуніверсітэце, уваходзіў у склад вучонага Савета інстытута. Апроч таго, М.В.Біч на працягу чатырох гадоў ўзначальваў экспертны савет Вышэйшага атэстацыйнага камітэта Рэспублікі Беларусь па гістарычных навук і мастацтвазнаўству. Гэтая праца спалучалася з падрыхтоўкай новых кадраў. Шэсць аспірантаў пад ягоным кіраўніцтвам абаранілі кандыдацкія дысертацыі.

А колькі рэдакцыйнай і кансультацыйнай работы ім зроблена за амаль трыццаць восем гадоў працы ў інстытуце! Усю яе цяжка і нават немагчыма пералічыць. Дастаткова нагадаць толькі наш трохтомнік па археалогіі Беларусі. Яго падрыхтоўка да друку ішла цяжка і цягнулася некалькі гадоў. Трэба аддаць належнае Міхасю Восіпавічу, які, як намеснік дырэктара і сябра рэдкалегіі, зрабіў шмат слушных заўваг. Застаецца толькі здзіўляцца, як чалавек, быццам бы далёкі ад археалогіі, здолеў заўважыць шматлікія недахопы, пачынаючы ад структуры кожнага аб’ёмістага тому (болей за 500 старонак) і канчаючы зместам і падборам ілюстрацыйнага матэрыялу. Каб даць гэтыя карысныя парады, трэба было не толькі зразумець матэрыял, але ўважліва прачытаць усе тры тамы. Мы вельмі ўдзячныя яму за ўсё гэта.

Нельга скідаць з шалюў і грамадскую дзейнасць Міхася Восіпавіча, якую ён выконваў на працягу ўсяго свайго жыцця. Ён не мог заставацца ў баку ад грамадскай працы, бо заўсёды меў цвёрдую жыццёвую пазіцыю і ўмеў адстойваць сваю думку.

А калі пачаць разглядаць яго навуковыя працы, то тут апрача ўжо названых двух манаграфій трэба назваць аб'ёмістыя раздзелы ў сямі калектывных кнігах:

1. Гісторыя Беларускай ССР. Т. 2. Мінск, 1972;
2. Исторические корни дружбы и единения украинского и белорусского народов. Киев, 1978;
3. Достижения исторической науки в БССР за 60 лет. Минск, 1979;
4. История рабочего класса Белорусской ССР. В 4-х томах. Т. 1. Минск, 1984;
5. Асвета і педагагічная думка ў Беларусі са старажытных часоў да 1917 г. Мінск, 1985;
6. Полоцк: исторический очерк. 2-е изд. Минск, 1987;
7. Нарысы гісторыі Беларусі. У 2-х частках. Ч. I. Мінск, 1987.

Міхась Восіпавіч шмат працаваў над вучэбнымі дапаможнікамі. Ім былі напісаныя чатыры дапаможнікі і пяць праграм для сярэдняй школы па гісторыі Беларусі.

М.В.Біч быў не толькі працалюбвым і плённым даследчыкам, але і светлай, добрай душой чалавекам, які ніколі не пакідаў без увагі аніводнай просьбы, а гэта так важна, асабліва калі чалавек знаходзіцца на высокай дзяржаўнай пасадзе. Апроч таго, ён быў прыкладным сем'янінам, любячым сынам, мужам і пяшчотным бацькам, які заўсёды клапаціўся пра сваіх дочак і сваякоў. Ён умеў сябраваць, быць цэнтрам, вакол якога заўсёды гуртаваліся не толькі родзічы і сябры, але і цэлыя калектывы, у якіх ён вучыўся і працаваў.

Вельмі не хапае нам усім Міхася Восіпавіча, але глыбокі след, які ён пакінуў у навуцы, цяпло яго душы, якое адчувалі ўсе тыя, хто з ім хоць калі-небудзь сустракаўся на жыццёвых шляхах, застануцца назаўсёды.

Міхась Восіпавіч шчыра і гарача любіў Беларусь, самааддана працаваў на яе карысць і назаўсёды ўвайшоў у гісторыю беларускай навукі.

КАРБУШКІНА ТАЦЦЯНА

Нарадзілася 20 ліпеня 1934 г. у Цвярской вобл.

Старшы навуковы супрацоўнік Інстытута гісторыі НАН Беларусі, кандыдат гістарычных навук.

Даследуе земляробства ў перыяд ранняга феадалізму, гісторыю насельніцтва 10-13 ст. беларускага Пабужжа.

Адрас:

220072 г. Менск, вул. Акадэмічная, 1. Інстытут гісторыі НАН Беларусі.